

erre a célra több mint 326 millió dollárt ajándékoztak. A külföldi tanügynek szánt fejezetekben örömmel látjuk, hogy Magyarország külön államiságával mindenütt számolnak; kár azonban, hogy a helységneveket, nyilván német forrás után, ugyancsak németül adják. Mielőtt félretenném ezt a rengeteg szorgalommal összeállított adatgyűteményt, az érdeklődőknek figyelmét egy rövid, de rendkívül tanulságos értekezésre óhajtóm felhívni, mely *The measure of a teacher's efficiency* címen öt lapon a tanító munkaképességének megméréését fejteti és megérdemelné, hogy nyelvünkön is közreadjuk. A szerzővel mi is valljuk, hogy az ihlet (*inspiration*) az eredményes munka egyik legfőbb mozgató ereje.

K. F.

*

1. **Gerhard Budde: Geschichte der fremdsprachlichen schriftlichen Arbeiten an den höheren Knabenschulen von 1812 bis auf die Gegenwart.** (Halle a. S., Buchandlung des Waisenhauses, 174 lap.)
2. **U. a. : Zur Reform der fremdsprachlichen schriftlichen Arbeiten an den höheren Knabenschulen.** (U. o. 1906., 56 lap.)

I.

G. Budde, a hannoveri liceum tanára, az idegen nyelvi írásbeli dolgozatokra vonatkozó reformjavaslatokkal akart előállni. De megelőzőleg kutatásának tárgyává tette, vajjon milyen dolgozatokat írtak az előbbi korokban? E kutatásának gyümölcse az első számú füzet. Az 1812. évet azért választotta kiindulási pontul, mert ekkor jelent meg Poroszországban (s a szerző úgyszólván kizárólag ez országra van tekintettel) az első részletes érettségi vizsgálati szabályzat kötelező írásbeli dolgozatokkal. Ezek a gimnáziumban a latin és görög nyelvből a következők voltak: latin szabad dolgozat s fordítás görögre és görögből németre.

Vajjon mily természetű gyakorlatokkal készítették erre elő a tanulókat, nevezetesen a latin szabad dolgozatra? (A görög nyelvi írásbeli alárendelt szerepet vitt.)

Az 1816. évi tanterv retroverziókat, extemporalékat, stilusgyakorlatokat és németre való fordítást ír elő. Az egyes iskolák azonban szabadon mozoghattak. Így a stralsundi gimnáziumban pl. alig-alig volt extemporale; a berlini Friedrich Wilhelm-gimnáziumban viszont 1833-ban a legalsóbb osztálytól a legfelsőbig dívott az extemporale.

1834-ben új érettségi szabályzat jelent meg, mely a szabad dolgozat mellé latin extemporalét is tett a görögre való fordítás helyébe, melyet törölt.

A domináló latin szabad dolgozatnak ellenzői is voltak. Ilye-

nekül említi a szerző Hegel-t, Beneke-t, Raumer-t, Herbart-ot. Soha sem fognak oly módszert kitalálni, — ekképen szól erről Herbart — mely korábban hozná létre a szellemi érettségnek azt a fokát, mely a jó latin íráshoz kell. Míg a gimnáziumban válogatottabb tanulók nem lesznek, a tanulók többsége a latin írással olyasmibe fog, aminek végére soha sem jut. Jobb volna az iskolai oktatásban arra törekedni, ami elérhető. A nyelvtani dolgozatokat a tanulóknak közösen a tanár vezetése mellett kellene az iskolában készíteni: ez az eljárás nyújtja a gyakorlás előnyeit hibák elkövetése nélkül; a hibák utólagos javítását a tanuló úgyszólván ritkán jegyzi meg magának. Megmagyarázott szöveg kivonatolását ajánlja még Herbart és szerinte kell, hogy a nyelvtan s a velejáró gyakorlatok a szekundában befejeződjenek. Azt is követeli, hogy a primában (a legfelső két osztályban) az olvasmány uralkodjék kizárólagosan s az írásbeli dolgozatok is csak ennek a szolgálatában álljanak.

Herbarte szavai azonban akkor, mikor elhangzottak, nem találtak kellő visszhangra. A stilisztikai formalizmus korát fölváltotta a nyelvtani formalizmus kora, melyet Budde az 1837. évtől datál. E korban a formális képzés kedvéért tanítják a latin nyelvtant s a latin írásbeli dolgozatok észgimnasztikai gyakorlásra szánják. Erre vonatkozólag idézi a szerző Herbart következő szavait: «Mögen die Philologen ihre alte bekannte Ausrede von der formalbildenden Kraft des Sprachstudiums in die neuesten Phrasen kleiden; das sind leere Worte, wodurch niemand überzeugt werden wird, der die weit grössere bildende Kraft anderer Beschäftigungen kennt und der die Welt mit offenen Augen ansieht, worin nicht wenige und nicht unbedeutende Menschen leben, die ihre geistige Existenz keiner lateinischen Schule verdanken.»

Vége az 1892. évi tanterv lemondott arról, hogy stilisztikai készség megszerzését a gimnáziumi latin tanítás főcéljául tekintse; helyébe teszi a remekírók megértését. A nyelvtan s az írásbeli gyakorlatok az olvasmány ügyét szolgálják, ahogy azt Herbart már évtizedekkel előbb követelte. A görög nyelv tanításánál a felső három osztályban más írásbeli dolgozatot nem is ír elő az 1892. tanterv, mint fordítást görögről németre.

Ez a tanterv azonban rövidéletű volt. Egy szakértekezlet, melyet 1900-ban tartottak, a latin nyelv tudásának csökkenését konstataulta s az értekezlet legtöbb tagja a latinul írás fokozásában látta az egyetlen orvosszert, de a formális képzést már nem hangoztatják annyira, mint az előbbi időkben történt volt. Ennek folytán az 1901. évi tantervbe — mely most is érvényes — az eddigi 62 óra helyett 68 órát állítottak be (nálunk a latin nyelvi órák száma 44!) és a következő dolgozatok készülnek jelenleg: A legelső két osztályban

hetenkint félóráig tartó extemporale; a középső négy osztályban hetenkint fordítás latinra és évnegyedenkint egy fordítás latinból németre. A felső három osztályban legalább kéthetenkint fordítás latinra és szintén évnegyedenkint egy fordítás latinból. A görög nyelv tanításának felső fokán is behozzák a görögre való fordítást a görögből való mellé.

Az érettségi vizsgálaton németből latinra és görögből németre való fordítások készülnek mostanság a porosz gimnáziumban. A reál-gimnáziumban a latin írásbeli érettségi: fordítás németre. (A görög nyelvet nem tanítják a reál-gimnáziumban.)

Az idegen modern nyelvek tanításánál divott dolgozatok története hasonlít a latin nyelvekéhez. Extemporalék, gyakorlatok és szabad dolgozatok voltak szokásban. 1882-ben behozták a tollbamondást.

Jelenleg igen változatos dolgozatok divnak. Az alsó fokon: emlékezetből való leírás a falitáblán s a füzetben; tollbamondás; rövid fordítás az idegen nyelvre; nyelvtani szempontból való átalakítás; kérdésekre feleletírás; mondatok szerkesztése nyelvtani szabályok gyakorlására vagy meghatározott szókincs alkalmazására; rövid elbeszélések reprodukciója. — A középső fokon: extemporale; utánczás; levél. A felső fokon: fordítás és szabad dolgozat.

A most érvényben levő érettségi szabályzat értelmében a gimnáziumban az ott tanított francia nyelvből dolgozat nem készül. A reál-gimnáziumban vagy francia, vagy angol nyelvi dolgozatot írnak az abituriensek s az vagy fogalmazvány vagy fordítás németből az illető idegen nyelvre. A főreáliskolában francia és angol érettségi dolgozat készül és pedig az egyik nyelven szabad dolgozat, a másikra meg fordítanak.

Ime nagy vonásokban az írásbeli dolgozatok története, amint azt Budde a tantervekből, érettségi szabályzatokból, egyes iskolák értesítőiből és miniszteri rendeletekből összeállította. Az utóbbiak közül egy 1856. évi a következő érdekes rendelkezést tartalmazza: Tekintettel az egyetemi tanszabadságra, nagyon fontos a tanulókat a legfelsőbb osztályokban minden módon önálló tevékenységre szoktatni. Ha tehát valamely tanuló komoly házi szorgalmat fejt ki, az olyat egyes házidolgozatok alól föl lehet menteni. S az érettségi vizsgálaton különös elismerésben részesítendőek azok, kik oly dolgozatokat mutatnak be, melyeket magánszorgalomból készítettek és melyek tanúságot tesznek az illető tanulók tudományos privát tanulmányairól.

A felsorolt forrásokból merített anyagon kívül a szerző közli még pädagogusoknak idevágó nézeteit, melyeket könyveikben, a Zeitschrift für das Gymnasialwesen-ben, igazgatói értekezleteken s iskolaügyi tanácskozmányokon mondtak el. E nézetek fölötte elága-

zók, azért ismertetésükre e helyütt nem vállalkozhatom. E helyett csak arra szorítkozom, hogy a szakközönségnek különösen ajánlom az idegen nyelvből való fordításra vonatkozó adatok elolvasását. (Lásd a 22—26., 55., 114., 117., 126. és 153. lapot.) Azért ajánlom, mert az írásbeli dolgozatok e fajtája nem szerepel a modern nyelvek tanításánál, holott ott is helyükön volnának, nemcsak a klasszikus nyelvekénél.

II.

Miután Budde végigment az írásbeli dolgozatok történetén, kiadta a címben levő 2. számú füzetet. Az abban foglalt reformjavaslatok a következők: A nyelvtanítás célja az alsó és középső fokon a nyelv elsajátítása legyen; a felső fokon: a nyelvtudás alkalmazása az olvasmány szolgáltatásban.

E kitűzött célnak rendelendő alá a nyelvtanítás minden eszköze, az írásbeli gyakorlatok is. Tehát az alsó és középső fokon a dolgozatok a nyelvtan begyakorlására valók. Álljanak egyszerű mondatokból, mely mondatok némi összefüggésben legyenek lehetőleg egymással. De túlzás azt követelni, hogy a dolgozatok szorosan az olvasmányra támaszkodjanak, mert különben emlékezetből való retroverziókká lesznek. (Ez dívott szélitiben az 1892. tanterv kiadása után s ebben látja a szerző az 1900-ban tartott konferencia tagjaitól eltérőleg okát a latin nyelv tudásában akkortájt tapasztalt hanyatlásnak.) Elég, ha az olvasmány szolgáltatja a dolgokhoz szükséges szavakat. A modern nyelveknél a fordítási gyakorlatok mellé — melyek azonban épenséggel nem hanyagolandók el, — más fajtájúak is sorakozzanak: tollbamondás; átalakítások; kérdések és feleletek.

Házi dolgozatok az alsó és középső fokon nem kellene, mert többnyire idegen segítséggel készülnek. Helyettük — legalább az alsó fokon — tisztázthatni lehet a kijavított iskolai gyakorlatokat.

A felső fokon azonban ne legyenek többé nyelvtani dolgozatok, mert ezek az olvasmánnyal való foglalkoztatás kárára vannak. A szerző szerint ugyanis mindaddig, míg a felső osztályok tantervében nyelvtani dolgozatok is fognak szerepelni, a filologusok túlságos súlyt fognak rájuk fektetni s elvonják a tanulók idejét s erejét a beható olvasástól. A felső fokon készüljenek az eredetihez nem szorosan ragaszkodó retroverziók, olvasmányok kivonatai, szabad dolgozatok s az anyanyelvre való fordítások. Hogy a tanterv a gimnáziumban a kvartától fogva (ez megfelel a mi 3. osztályunknak) negyedévenként csak egy ily dolgozatot ír elő, azt a szerző kevesli; valamint egész helyesen ajánl ugyanily gyakorlatokat a modern nyelvek tanításánál is.

De különös hévvel fordul Budde az extemporalének a porosz középiskolákban tulajdonított túlságos fontossága ellen. Elítéli továbbá, hogy az extemporaléra különös előkészülést kívánnak a tanulóktól és hogy fix napokon készül, holott a nyelvtani dolgozat akkor van helyén, mikor a tanulók egy-egy nyelvtani egységet elvégeztek és begyakoroltak. Ezt pedig dátumhoz kötni nem lehet; egyszer előbb, máskor később áll be a dolgozatírás ideje. És minthogy a tanulók nem egyforma tempóban dolgoznak, nem mondatonkint, hanem egyszerre hozandó a tanulók tudomására az egész fordítandó szöveg.

«Karlchens Unglückstag» cím alatt a szerző egy kis gimnaziátának s egész családjának az extemporalé okozta kínjait festi le egy több lapra terjedő s élénken színezett képben. Sőt az extemporalében látja Budde is az egyik okát annak, hogy míg az amerikai hálásan gondol élete végéig a maga college-ére, addig az ő honfitársai közt az ilyen ember ritka kivétel. Azért van ez így, vélekedik a most ismertetett füzetek szerzője, mert a gimnáziumot végzettek azt tapasztalták, hogy az iskolában tehetségöket és tudásukat majdnem kizárólag az extemporalé alapján ítélték meg.

Kálmán Miksa.

Külföldi lapszemle.

Lehrproben und Lehrgänge aus der Praxis der Gymnasien und Realschulen 1906. év 4. füzet.

E füzet első cikke dr. *Schmidkunz* Jánosé, ki «Akademisches Studium der Philosophie und der Pädagogik» című tanulmányában azzal a kérdéssel foglalkozik, mikép lehetne a filozófiát és a pädagogiát legjobban tanítani. Erre nézve szerzőnk sorba veszi a legújabban megjelent és e kérdéssel foglalkozó cikkeket. Így *Münch* egyetemi tanár egyik cikkében azt követeli, hogy különösen a pädagogia tárgyalásánál a pädagogia története is fejtegettessék, és kimutatja, hogy ezzel magának a pädagogiának tudományos értéke is tárgyalható. *Vaichinger* egy cikke nyomán szerzőnk azt hangsúlyozza, hogy a filozófiai tanulmányokat mindjárt az egyetemre való belépés idején meg kell kezdeni és ezen tanulmányokat az egyetemi tanfolyam végéig kell folytatni. Szerző maga cikkének végén a különböző tantárgyak és a filozófia közötti viszonyt is fejtegeti.

Münch Vilmos a portugáli kormány által kiadott és dr. *Andrade Ábel* szerkesztése mellett megjelent «*Bolletina da Direccao geral de Instrucao*» (A közoktatásügyi igazgatóság jelentése) című hivatalos jelentés alapján ismerteti Portugália közoktatásügyi állapotát.